

Excuses. En dan?

Zondagmorgen 2 november 2025, Sint-Catharijnekkerk, ds. Eibert Kok

Lezing: Lucas 19: 1-10

Afbeelding van Rev. Henry Martin, FreeBibleimages.org. Daar zijn ook de andere afbeeldingen bij het Bijbelverhaal te vinden: <https://www.freebibleimages.org/illustrations/hm-zacchaeus/>

Vandaag hebben we het verhaal van Zacheüs gelezen, een prachtig Bijbelverhaal van een kleine tollenaar, die Jezus wil zien. Wat voor iemand is die Zacheüs? Hij is hoofd van de Romeinse belastingdienst in Jericho. Zacheüs telt het geld, zijn geld, het geld dat hij verdiend heeft. Heeft hij dat eerlijk verdiend?

Dat is nog maar de vraag. Dat hangt ervan af hoe je ernaar kijkt. Vanuit het gezichtspunt van de Romeinse overheerser is dit een wettige belasting die ze van hun onderdanen kunnen vragen. Dan is het mooi als iemand van de streek die klus voor hen wil klaren, in dit geval Zacheüs. Dat zal hem misschien niet populair maken bij zijn volksgenoten, maar daar staat goede inkomsten tegenover. Zo is deze man eerlijk rijk geworden.

De meeste Israëlieten zullen er anders naar kijken. De Romeinse overheid is een bezettingsmacht. Waar halen ze het recht vandaan het land Israël bezet te houden, om belasting te eisen van een ander volk? Daarmee moeten de Israëlieten meebetalen aan de hoge defensie-uitgaven, waarmee die keizer hen weer klein houdt. Zacheüs die heult met die bezetter door die absurd hoge btw te innen voor die bezetter én voor zichzelf. Volstrekt oneerlijk verdiend.

Was het eerlijk of oneerlijk verdiend? Het is maar net met welke bril je ernaar kijkt.

Ik maak de stap naar een ander verhaal, ons verhaal, tenminste als wij bereid zijn het tot ons verhaal te maken.

Halverwege september volgde ik een nascholing met als onderwerp: 'Over witte kerken en zwarte perspectieven. Omgaan met racisme en slavernijverleden in de kerkelijke praktijk.'

Eerst kregen we een inleiding over Bijbelse en historische achtergronden. Het is zo'n vierhonderd jaar geleden dat Nederlanders in de slavenhandel gingen.

Het is de tijd dat de VOC werd opgericht, de Verenigde Oostindische Compagnie, en later de West-Indische Compagnie, handelsondernemingen die door de Staten-Generaal van ons land het monopolie kregen op overzeese handel.

Nederland was een handelsvolk. Er werd vanuit handelsposten die in allerlei landen overzee werden opgezet van alles verhandeld en met grote VOC-schepen vervoerd. Steden en stedelingen in Zeeland en Holland vergaarden daarmee kapitaal, werden rijk. De gouden eeuw werd het later genoemd in de geschiedenisboekjes.

Werd het geld eerlijk verdiend? Dat is nog maar de vraag.

Eén van de 'goederen' waarin gehandeld werd en waaraan veel geld verdiend werd, was de slavenhandel. Langs de kust van Ghana bijvoorbeeld – en dan zitten we in Afrika - lagen in de tijd van de West-Indische Compagnie meer dan twintig Nederlandse forten en handelsposten. Die hadden ze ofwel zelf gebouwd, of veroverd op andere Europese mogendheden. Deze verzameling aan koloniale gebouwen heette de Nederlandse Goudkust.

Het bekendste en grootste fort is Fort Elmina. Het werd in 1482 gebouwd door de Portugezen, maar in 1637 door de Nederlanders ingenomen. Het werd een centrale handelspost voor goud, en later ook voor slaafgemaakten. Honderdduizenden Afrikanen gingen hier door 'the door of no return'. Eenmaal voorbij de poort werden ze op een schip gezet dat hen naar plantages over heel de wereld verscheepte, bijvoorbeeld naar Suriname en het Caribisch deel van ons land, waar ze als slaafgemaakten moesten werken op de plantages.

Veel van onze huidige medelanders afkomstig uit Suriname of het Caribisch gebied hebben ergens Afrikaanse voorouders.

Die slaafgemaakten werden niet als medemensen gezien, maar als wezens van een lagere orde, waarover wij als witte Nederlanders mochten heersen. Die rangorde werd vaak goedgepraat met argumenten gebaseerd op de Bijbel.

Tijdens die nascholing van mij was er ook een dagdeel dat we onder leiding van een dominee uit Rotterdam, een geboren Rotterdamse, een zwarte vrouw – haar ouders waren in 1969 van Suriname naar Rotterdam gekomen – gingen oefenen met het gesprek over racisme en het slavernijverleden.

Wat mij trof in haar verhaal was hoe zij haar leven lang de gevolgen ondervindt van het feit dat zij zwart is en niet wit, dat zij na een opleiding in de communicatie bijvoorbeeld nergens werd aangenomen, dat racisme helemaal niet weg is in onze samenleving, maar overal aanwezig, dat het zelfs door allerlei krachten wordt aangewakkerd. Er is nog steeds ongelijkheid in kansen en behandeling.

De excuses voor het slavernijverleden kwamen voorbij, in 2013 door de Raad van kerken in Nederland, eind 2022 door onze minister-president, in 2023 door de koning, vanwege het gruwelijk onrecht dat zwarte mensen is aangedaan. Velen werden rijk, steenrijk soms, Nederland profiteerde, ten koste van anderen. Deze excuses zijn geen punt, maar een komma zei Mark Rutte in 2022 terecht.

Excuses, en dan? Hoe werk je aan herstel? Of is dat niet nodig?

Dan kom ik terug bij de vraag: is de rijkdom eerlijk verdiend?

Wij zijn een rijk land. Hoe zijn wij zo rijk geworden? Is onze rijkdom eerlijk verdiend? Het is maar net met welke bril je ernaar kijkt.

Ruim vijftientig jaar geleden, in de periode vóór de millenniumwisseling, was er een internationale beweging, ook binnen de kerken, Jubilee2000, om, geïnspireerd door het Bijbelse idee van het jubeljaar, arme landen hun schulden kwijt te schelden. Veel arme landen, veel Afrikaanse landen, hebben grote schulden bij rijke landen, waarin ze vast zitten, klem. Eigenlijk hebben die een soort schuldhulpmaatje nodig, een schuldsanering, zodat ze weer met een schone lei verder kunnen. Rijke landen hebben zeker in de koloniale tijd, maar ook daarna bizar geprofiteerd van hun koloniën, en van de slavenhandel. Was dat eerlijk? Wordt het niet eens tijd voor herstel? Dat was de gedachte achter Jubilee2000.

Nu, vijftientig jaar later, hoorde ik een politicus afgelopen week pleiten voor verlaging van onze btw op voeding, te betalen met geld bestemd voor ontwikkelingssamenwerking. "Dan hebben ze misschien iets meer honger in Afrika."

Is dat eerlijk? Het is maar net door welke bril je kijkt.

Bij die nascholing van mij was er de opdracht om het onderwerp binnen je eigen werkkring aan de orde te stellen. Vanuit die achtergrond lees ik het Bijbelgedeelte van vandaag, over Zacheüs. Geeft dat misschien een richting aan?

Zacheüs zoekt het hogerop. Hij klimt omhoog. Opgeklommen is hij tot eenzame hoogte. Hij wil Jezus zien. Vanuit de hoogte. Vanuit de hoogte kijkt hij over alles heen.

Jezus komt langs. Daar beneden, te midden van al die mensen door wie Zacheüs zo rijk geworden is, ten koste misschien wel van die mensen.

Of het eerlijk was of niet? Het is maar hoe je het bekijkt.

Jezus roept hem, en nodigt zichzelf bij hem uit. Zacheüs daalt af van zijn onaantastbare positie en ontvangt Jezus bij hem in huis.

Bij Zacheüs verandert er iets. Jezus vraagt niets van hem. Maar oog in oog met Jezus komt Zacheüs zelf tot de conclusie: "Luister, Heer, de helft van mijn bezittingen zal ik aan de armen geven, en als ik iemand iets heb afgeperst, zal ik het viervoudig vergoeden."

Daarmee erkent hij dat er iets niet eerlijk was, dat hij mensen tekort gedaan heeft.

De helft van mijn bezitting! Aan de armen. En als het niet eerlijk was, ik zal het viervoudig vergoeden.

Over herstelbetalingen gesproken ...

Als je dan het aloude testament erop naslaat, kom je wel voorschriften tegen. In sommige gevallen wordt inderdaad gevraagd om viervoudig te vergoeden, maar dat is uitzondering. Meestal volstaat twintig procent, volgens de Tora.

Dus met Zacheüs' excuses komt niet een benepen materiele vergoeding mee, maar een uiterst royale. Hij is zelf veranderd, niet meer vast aan zijn eigen verdiende geld.

Dan zegt Jezus: 'Vandaag is dit huis redding ten deel gevallen.'

De vraag die ik meeneem, is dan: Waar sta ik, waar staan wij, oog in oog met Jezus, tegenover onze medemensen aan wie misschien wel tekort is gedaan?